

ухилення від проблем? Думки автора щодо цих питань в книзі немає.

Читач знайде в книзі аргументовані докази, за що і чому Валерію Малахову присвоєно цілий ряд почесних звань. Серед них — Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений працівник освіти України, Почесний громадянин Одеси. Його діяльність відзначена орденами і медалями. Всього 21 нагорода. До речі, достоїнством книги є і те, що в ній вміщені послужний список В. П. Малахова і перелік країн, в яких він знаходився з різними цілями (науковими, адміністративними, педагогічними, державними). Всього більше 36 країн і 54 закордонних відрядження.

Правда і те, що книга, котра рецензується, — перше монографічне дослідження такого ряду не тільки в Одесі, але, наважимося стверджувати, — в Україні. Його успіх зумовлений ще і тим, що Григорій Гончарук раніше мав досвід написання робіт у важкій історичній галузі “Персоналії”.

Безперечним є і те, що наука “Одесика” поповнилася ще однією цікавою і корисною книгою. Чекаємо від головного персонажа книги Валерія Малахова нових значних результатів його діяльності, а від професора Гончарука цікавих і змістовних книг.

Г. І. Гончарук

Цвілюк С. А. Український ренесанс ХХ століття. — Одеса: Астропринт, 2006. — 624 с.

Книжка, яка вийшла нещодавно з друку, доктора історичних наук, професора С. А. Цвілюка — багатоструктурна історико-культурологічна наукова праця, у якій автор звернувся до винятково важливої і гострої проблеми — осмислення, аналізу та оцінки з сучасних постімперських позицій еволюції національно-культурних процесів в Україні протягом досить тривалого періоду. Охоплюючи вікову історію розвитку України, у тому числі більш ніж сімдесятирічну епоху комуністичної диктатури, книжка екстраполює насамперед на непрості, переважно драматичні віхи століття в житті українського народу, допомагає читачеві перейнятися його складними явищами.

Лейтмотив книжки — величезний ривок у розвитку духов-

ного життя талановитого народу, глобальні зміни, викликані цими явищами, обґрунтування того, що ХХ століття стало для України справді епохою національного та культурного відродження.

Дослідження провадиться у соціокультурному контексті епохи: культурологічні проблеми розглядаються у їхньому нерозривному зв'язку з суспільно-історичними процесами. Зокрема показано, що, всупереч переслідуванню протягом тривалого часу російськими шовіністичними силами української мови та культури як основи національного духу та національної ідентичності українського етносу, його ментальності, незважаючи на вороже ставлення до самої ідеї української нації як самостійної політичної та культурної спільноти, українці творили багату самобутню культуру, яка стояла врівень з культурами народів Європи.

Книжка увібрала в себе широкомасштабний фактологічний матеріал, у тому числі недавно введені до наукового обігу історичні та культурологічні документи, що донедавна зберігалися у секретних спецсховищах, і насичена сюжетами складних реалій ХХ століття. Чи йдеться про бурхливі, багаті на творчі злети української літератури і мистецтва 20-ті роки, чи жорстокі часи сталінських репресій 30-40-х, чи хрущовсько-брежнєвську боротьбу з “українським буржуазним націоналізмом” — кожен період має свою глибоку фабулу, свою гостру проблематику.

Не шкодуючи конкретних деталей, імен учасників подій, автор аналізує революційні, хвилюючі часи української державності, коли протягом короткого, але плідного періоду існування Центральної Ради та Української Народної Республіки, гетьманської Української Держави і Директорії УНР у 1917 — 1919 рр., а також наступного здійснення більшовиками політики українізації в республіці відбулося, за висловом відомого українського письменника-публіциста Миколи Хвильового, “велике культурне зрушення”. Процеси національного відродження України сприяли підвищенню національної самосвідомості мільйонів українців, які долучилися до національної культури, мови, до проблем української державності.

Читаючи книжку, переконуєшся: історія України з давних-давен багата на події, настільки складна і буквально переплетена трагічними сторінками. Історія ж ХХ століття ними справді

перенасичена, стає для українського народу найдраматичнішим періодом. Саме у ХХ столітті на нашу долю випали всі жахи сучасної історії: руйнівні революції і кривава громадянська війна, комуністичний експеримент у його найгіршому варіанті, фашизм, геноцид, окупації, терор, депортації. Автор досить переконливо доводить, що незважаючи на національно-культурне відродження, яким ми можемо цілком заслужено пишатися, з історії України ніколи не викреслять її трагічних сторінок — такий досвід не забувається! Це були часи, коли позитивні явища тісно перепліталися з жахаючими негативами, коли протягом цілої низки десятиліть здійснювалася політика, зорієнтована на асиміляцію багатомільйонного українського народу, ліквідацію самобутності його національної культури, коли вживалися всілякі заходи до витиснення з вжитку і розвитку рідної мови, грубої фальсифікації історичної пам'яті українського народу, відвертої брехні на його найвидатніших діячів.

Національно-культурний ренесанс поєднувався, здавалося б, найбільш незбагненим, парадоксальним чином з народною трагедією у найширших масштабах, безпрецедентними репресіями та фізичним знищенням творців культури та мільйонних мас її носіїв. Невід'ємними супутниками відродження були такі моторошні явища, як три радянських голодомори, які забрали мільйони життів, гулагівські табори, сталінський терор. Непоправною колективною жертвою у цій вакханалії зла став цвіт українського суспільства (удар в саме серце нації!) — гуманітарна, технічна та військова інтелігенція, політики, державні та культурно-релігійні діячі. Серед них — учені зі світовими іменами, талановиті письменники, художники, діячі мистецтв, які могли б скласти честь будь-якій європейській культурі.

Одним з важливих етапів нашого національного відродження заведено вважати радянський період “українізації України”, який у 1920-ті — на початку 30-х років охопив широкі аспекти життя республіки — освіту, пресу літературу, національне мистецтво. Автор досить глибоко розкриває цей унікальний у світовій практиці політичний і культурно-національний процес, показує його значення в історії України. Всупереч труднощам цього складного періоду політика тимчасового відродження української мови, культури взагалі, хоча і непослідовна, блокована органами русифікованої проімперської влади та різно-

манітних антиукраїнських сил, все-таки мала значні позитивні наслідки, бо за цих непростих умов українізація перетворилася у винятково важливий фактор національно-культурного відродження України та піднесення рівня національної самосвідомості мільйонів українців. Це — по-перше. По-друге, завдяки великій роботі комісаріату освіти УРСР, насамперед діяльності патріотичних, національно орієнтованих наркомів Олександра Шумського та Миколи Скрипника на ниві культурно-просвітнього розвитку України, за короткий історичний термін вдалося різко підвищити освітній рівень українців, перевести велику частину навчальних закладів республіки всіх рівнів на викладання рідною мовою, що значною мірою сприяло модернізації українського суспільства.

На жаль, цей “ідеологічний неп” тривав недовго, бо зміни, породжені ним, стривожили кремлівське керівництво на чолі зі Сталіним. На початку 30-х рр. Москва призупинила українізаційні процеси, замінивши їх політичним та національним терором. Тисячі безпосередніх учасників українізації, національно-орієнтованих учених, діячів культури та освіти, партійних і державних працівників загинули тоді в ім’я ідеалів національного відродження України. Українізація була потоплена в крові її провідників, задушена у муках штучно організованого сталінським режимом голодомору 1932-1933 років.

Важливо, що сторінки книжки розказують і про участь у боротьбі за національне відродження України представників різних політичних та культурних сил. Перебуваючи часом на політичних полюсах, вони, як справжні діти України, по-своєму любили її і бажали бачити незалежною і щасливою суверенною державою.

Значний інтерес викликає розділ “Український ренесанс часів десталінізації”. Незважаючи на те, що тоталітарний сталінський режим за років “розстріляного відродження” нещадно знищив велику частину діячів епохи українізації, спопелив цвіт нації, її духовну еліту, покоління 60-х, яке прийшло їм на зміну, з такою ж рішучістю, як і їхні попередники, стало в ряди нової хвилі борці за національно-культурне відродження України.

Всі вісім розділів цієї великої праці насичені важливою і повноцінною науковою інформацією. І не лише означеної хро-

нології (XX сторіччя), але і ретроспективним екскурсом в історію проблеми, зокрема, в історію непростих і неоднозначних україно-російських взаємин у цій сфері минулих століть.

На завершення сказаного потрібно підкреслити, що монографія широко ілюстрована, а основний текст її доповнено солідними документальними додатками, що містять, зокрема, фактографічні дані про розвиток культури та освіти УРСР у 1920-30-ті рр., а також іншу важливу інформацію. Наведено біографічні дані про життя і діяльність найвидатніших особистостей української національної еліти, які стали жертвами сталінізму та комуністичної диктатури. Все це допомагає глибше розкрити проблеми, порушені у дослідженні, показати і досягнення українського народу в національно-культурному розвитку, і драматизм подій, пережитих ним за умов світових воєн, революцій та більшовицького тоталітаризму з його голодоморами, небаченими репресіями та терором протягом складного, сповненого суперечностей XX століття.